

РОЗДІЛ 2

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

I МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 330.101

Дяченко А. Л.

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ФУНКЦІЙ СУЧАСНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

У статті проаналізовано ключові параметри розвитку міжнародної діяльності сучасних вищих навчальних закладів. Здійснено аналітичну характеристику обсягів експорту-імпорту освітніх послуг. Особливий наголос зроблено на перспективності диверсифікації векторів і напрямів розширення міжнародних функцій університетів.

Ключові слова: університет, глобалізація, інтернаціоналізація, іноземні студенти, диверсифікація, освітня послуга.

Постановка проблеми. Розвиток глобального освітнього середовища, опосередкований впливом інтернаціоналізаційних факторів, обумовлює суттєву переорієнтацію ключових векторів діяльності сучасних вищих навчальних закладів. Активізація глобалізаційних процесів у сфері вищої освіти сприяє розширенню масштабів реалізації сучасними університетами міжнародної діяльності. Поступова інтеграція вищих навчальних закладів у світовий освітній простір актуалізує необхідність, з одного боку, забезпечення розвитку міжнародних аспектів за різними векторами функціонування університетів, з іншого боку – наукового аналізу поточних тенденцій розвитку експортно-імпорتنних операцій у сфері вищої освіти з метою ідентифікації перспективних пріоритетів розвитку в контексті сучасних глобалізаційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зростаюча роль сектору вищої освіти в розвитку глобальної економіки обґрунтовує достатньо високий рівень наукового інтересу до дослідження закономірностей та тенденцій його розвитку. Різноманітні аспекти розвитку сучасних університетів вивчають як вітчизняні, так і іноземні науковці, зокрема: Л. Антонюк, В. Андрущенко, Л. Антошкіна, І. Айдрус, Ф. Вікерс, І. Каленюк, В. Кремень, О. Куклін, Д. Лук'яненко, І. Майбуров, О. Перфільєва, Є. Панченко, В. Сацук, Л. Цимбал, Т. Шульц та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження динаміки експорту-імпорту освітніх послуг на світовому ринку задля виявлення сучасних особливостей розвитку міжнародної діяльності університетів.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні міжнародна діяльність університетів є однією з найбільш динамічних, перетворюючись на достатньо вагомий метод конкурентної боротьби на світовому ринку освітніх послуг. Трансформація сучасних вищих навчальних закладів значно знаменується видозміною підходів до організації та провадження міжнародної діяльності [2; 6]. Класичні, традиційні засади налагодження міжнародного співробітництва у формалізованому вигляді (на рівні офіційного підписання договорів, угод, меморандумів про взаєморозуміння або співпрацю без їх належної реалізації на практиці) нині відходять у минуле чи відступають на другорядний план. Однак при цьому їх роль, безперечно, не нівелює-

ється, оскільки формальна сторона провадження міжнародної діяльності університетів залишається сталою і вимагає дотримання абсолютно всіх вимог до юридично правильного оформлення підґрунтя різномірних напрямів співробітництва освітніх установ. Проте сам факт наявності, простоту та динаміки чисельності укладених університетом міжнародних договорів наразі недоцільно розглядати як критерій оцінки рівня розвиненості міжнародної діяльності, оскільки не засвідчує і не гарантує реальної імплементації прописаних у них пунктів. Іншими словами, оцінки потребують фактично реалізовані міжнародні заходи, а не облік кількості підписаних договорів.

У різних пропорціях та проявах глобалізаційні та інтернаціоналізаційні аспекти відображаються за всіма напрямками діяльності вищих навчальних закладів: навчально-методичною, науково-дослідною, інноваційною, фінансово-господарською, підприємницькою та ін. Найбільш опрацьованими при цьому у практиці функціонування університетів є міжнародні аспекти в навчально-методичній діяльності [1; 3]. Останнє охоплює співробітництво навчальних закладів при розробці та обміні навчально-методичними матеріалами, створенні спільних навчальних програм та курсів підготовки студентів. Водночас першочерговим орієнтиром розгортання міжнародної діяльності більшості університетів світу є підготовка іноземних студентів. Загальносвітовою можна визнати тенденцію до розширення масштабів навчання іноземних студентів: для певних країн з позицій експорту, для інших – імпорту освітніх послуг.

Потужні передумови, потенціал та базу для забезпечення притоку іноземних студентів мають класичні університети провідних країн світу з багаторічною історією, високою діловою репутацією і вагомим досвідом в експорті освітніх послуг. Передусім це вищі навчальні заклади, що посідають лідерські позиції у світових рейтингах (Times Higher Education, Академічний рейтинг університетів, Webometrics тощо), а саме Гарвардський, Оксфордський, Стенфордський, Кембриджський університети, Массачусетський технологічний інститут, Принстонський, Каліфорнійський, Єльський університети та ін. [4; 7-9].

Аналізуючи географічну структуру експорту освітніх послуг на світовому ринку, можна кон-

статувати, що університети-лідери в цьому контексті зосереджені переважно у США та країнах Європейського Союзу. Стабільно високі показники залучення іноземних студентів серед країн Євро-союзу демонструють:

- 1) Великобританія (568 816 іноземних студентів у 2012 р. проти 462 609 осіб у 2008 р.);
- 2) Німеччина (287 353 іноземні студенти у 2012 р. проти 245 522 осіб у 2008 р.);
- 3) Франція (271 399 іноземних студентів у 2012 р. проти 243 436 осіб у 2008 р.);
- 4) Італія (77 732 іноземні студенти у 2012 р. проти 60 448 осіб у 2008 р.);
- 5) Австрія (76 680 іноземних студентів у 2012 р. проти 53 396 осіб у 2008 р.) [5].

Протягом останніх років чітко простежується тенденція до позитивного приросту чисельності іноземних студентів майже в усіх країнах Єврозони. Водночас найбільш яскравим діячем на світовому ринку освітніх послуг залишаються США. Активізовує свою присутність на світовому ринку освітніх послуг та значення у глобальному освітньому середовищі Японія. Згідно з офіційними даними Євростату, станом на 2008 р. кількість іноземних студентів у Японії становила 126 568 осіб, а станом на 2011 р. – 151 461 особу [5].

В аналізованому контексті достатньо показовими є статистичні дані щодо частки іноземних студентів серед загальної чисельності студентства приймаючої країни. Наприклад, у 2012 р. у Ліхтенштейні цей показник становив 88,33% (87,75% у 2008 р.), у Люксембурзі – 51,59%, на Кіпрі – 26,88% (30,18% у 2008 р.) [5]. Стосовно країн-лідерів Європейського Союзу за параметрами експорту освітніх послуг, зауважимо, що типовою для більшості з них є ситуація фіксування чисельності іноземних студентів приблизно від 10 до 22%, тоді як середнє значення цього показника для країн ЄС-28 становить 9,03% [5].

Провідні університети світу ведуть активну конкурентну боротьбу за залучення іноземних студентів, що обумовлено щорічним ускладненням демографічних проблем у низці країн світу (рис. 1). Скорочення кількості населення у віці 16-25 років, що є головною цільовою групою діяльності вищих навчальних закладів, спричинює зменшення чисельності студентського контингенту. Забезпечення стабільного функціонування вимагає від вищих навчальних закладів активізації власної профорієнтаційної та маркетингової діяльності. Невідповідність між внутрішнім попитом на освітні послуги та потенційними можливостями освітніх установ в обсягах підготовки кадрів лежить в основі та, по суті, є першопричиною виходу університетів на світовий ринок освітніх послуг.

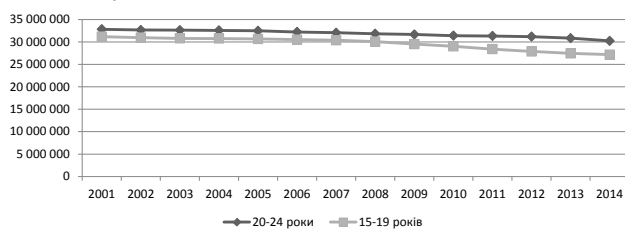

Рис. 1. Динаміка кількості населення у віці 15-24 років у країнах ЄС-28

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Вищевказане стосується не лише навчальних закладів-лідерів міжнародного ринку, а й універ-

ситетів Польщі, Латвії, Чехії, України та інших країн світу. Щоправда, інструменти, якими оперують університети країн з різним рівнем конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг з огляду на експорт, можуть суттєво відрізнятись. Серед головних інструментів конкурентної боротьби для провідних класичних університетів світу можна визначити такі:

- високі позиції у світових рейтингах, що користуються підвищеним інтересом серед іноземних абітурієнтів завдяки достатньо високому рівню об'єктивності, змістовності, обґрунтованості, гнучкості, оновлюваності та доступності;

- диверсифікованість пакету освітніх та супровідних послуг, які може надавати університет (від навчання за унікальними специфічними, вузько-спеціалізованими програмами до курсів з вивчення іноземних мов, опанування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та формування будь-яких інших компетенцій);

- наявність справедливого і транспарентного підходу до питань визначення вартості навчання (зокрема встановлення пільг в оплаті навчання, сприяння в отриманні освітніх кредитів, при диференціюванні іноземних студентів при їх відборі на надання індивідуальних грантів мобільності та ін.);

- підтримка та популяризація високого рівня ділової репутації університетів, що робить сам факт навчання в них престижним та спрощує докорінно вплинути на успішне працевлаштування їх випускників з подальшими перспективами кар'єрного зростання.

Натомість багато вищих навчальних закладів, які тільки виходять чи перебувають у пошуку власної «ніші» на світовому ринку освітніх послуг, здебільшого вимушені послугоуватись децю іншими інструментами конкурентної боротьби, які можуть бути для них доступними або є в їх розпорядженні. Наприклад, при залученні іноземних студентів такі університети орієнтують свою маркетингову політику на створення для них всіх сприятливих умов: як у фінансових питаннях (пільги чи розстрочки в оплаті навчання; гранти, що передбачають виплату стипендій з компенсацією (покриттям) вартості навчання) та питаннях навчального процесу (безкоштовні курси з вивчення мови приймаючої країни, адаптація навчальних курсів і програм, можливість перезаліку раніше вивчених дисциплін, створення академічних груп з викладанням навчальних курсів мовами іноземних студентів), так і в організаційних питаннях (від забезпечення трансферу студентів та надання візової підтримки до вирішення всіх аспектів, пов'язаних із поселенням та організацією дозвілля іноземних студентів, допомогою в їх адаптації до проживання за кордоном, до менталітету громадян приймаючої країни тощо).

Здійснюючи аналітичну характеристику експорту-імпорту освітніх послуг, зауважимо, що традиційно значно вищим попитом серед іноземних студентів користуються такі напрями підготовки:

- соціальні науки, бізнес та правознавство (643 981 іноземний студент, що становить 3,24% від студентства у країнах ЄС-28 у 2012 р.);

- інженерія та виробництво (274 535 іноземні студенти, що становить 1,38% від студентства у країнах ЄС-28 у 2012 р.);

- гуманітарні науки та мистецтво (255 848 іноземних студентів, що становить 1,29% від студентства у країнах ЄС-28 у 2012 р.);

– охорона здоров'я (223 534 іноземні студенти, що становить 1,12% вік студентства у країнах ЄС-28 у 2012 р.) [5] (рис. 2).

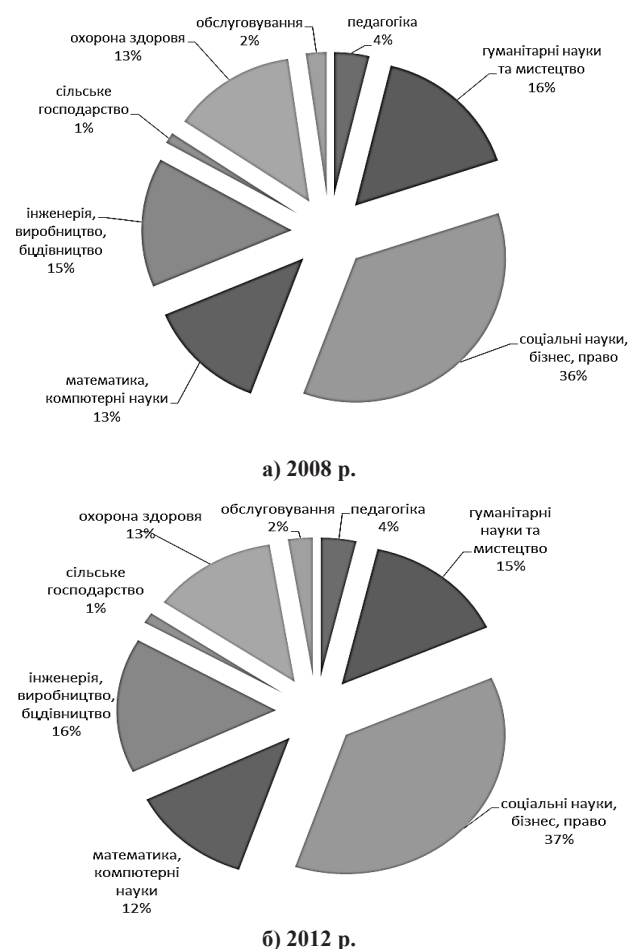

Рис. 2. Структура іноземних студентів за напрямками підготовки

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Незважаючи на суттєву диверсифікованість джерел фінансування сучасних університетів, все ж оплата навчання здебільшого залишається основним і найбільш вагомим джерелом наповнення бюджетів вищих навчальних закладів. З огляду на ускладнення демографічних обставин, залучення іноземних студентів набуває особливої актуальності з погляду забезпечення функціонування або навіть «виживання» університетів в умовах загострення конкурентної боротьби на світовому ринку освітніх послуг.

Глобалізація та інтернаціоналізація як визначальні сучасні тенденції розвитку глобального освітнього середовища переводять діяльність вищих навчальних закладів на новий, якісно вищий рівень. Традиційно розвиток міжнародної діяльності університетів оцінюється показниками кількості іноземних студентів та обсягами надходжень до бюджетів освітніх установ коштів за навчання громадян інших країн. Водночас аспекти міжнародного співробітництва на сьогодні або активно проникають, або вже є достатньо інтегрованими в різноманітні сфери й напрями діяльності університетів.

Вагомим чином глобалізаційні процеси нині проявляються і розвиваються в науково-дослідній діяльності університетів. Останнє відображається в активізації зусиль науково-педагогічних

працівників щодо здобуття грантів міжнародних організацій і фондів, що функціонують у сфері вищої освіти. Причому така тенденція спостерігається як на мікро- (на рівні окремих науковців, що отримують гранти на проведення досліджень і викладання за кордоном; на рівні студентів, які отримують гранти на навчання в іноземних університетах), мезо- (на рівні вищих навчальних закладів, які мають можливість отримання грантів на підтримку розробки й реалізації перспективних наукових досліджень у рамках наявних у університетів наукових шкіл), так і на макрорівні (на рівні залучення представників міністерств освіти до ініціації та імплементації науково-освітніх міжнародних проектів, що подаються на конкурси щодо отримання міжнародних грантів).

Розвиток глобального освітнього середовища на сьогодні орієнтовано значною мірою на розбудову, модернізацію діяльності сучасних університетів зі спрямуванням векторів своїх пріоритетів як на освітню та науково-дослідну, так і на інноваційну, підприємницьку та фінансово-господарську діяльність, тобто відбувається не за вузькоспрямованими, а за диверсифікованими перспективними напрямами подальшого розвитку сектору вищої освіти в цілому.

В інноваційній діяльності на міжнародному рівні вищі навчальні заклади співпрацюють у ході роботи над інноваційними проектами. Перспективно забезпечити комплексність підходів до організації міжнародного співробітництва університетів в інноваційній сфері, під чим слід розуміти врахування етапів генерування інноваційних ідей, ініціації інноваційних проектів, ідентифікації ймовірних інвесторів та бажаних партнерів, розробки проектної пропозиції (зокрема аплікаційних заявок в рамках міжнародних програм), техніко-економічного обґрунтування, технічного завдання, календарних та індивідуальних планів, а також етапів структуризації повноважень та обов'язків при практичній імплементації інноваційних проектів з обов'язковим забезпеченням сталості позитивних досягнутих інноваційних результатів або ліквідації несприятливих наслідків впровадження інноваційного проекту. Важливою умовою при цьому є залучення на всіх етапах проектної діяльності досвідчених науково-педагогічних працівників, молодих учених, талановитих і креативних студентів університетів, представників підприємницького та державного сектору з метою підвищення ефективності інноваційних проектів та повної реалізації інноваційного потенціалу освітніх установ.

Переведення науково-дослідної та інноваційної діяльності університетів у площину співпраці з бізнес-сектором в особі іноземних підприємств, транснаціональних корпорацій та міжнародних організацій означає розвиток міжнародних аспектів у підприємницькій діяльності вищих навчальних закладів. Переваги такого співробітництва можуть виявитись у кількох ракурсах: фінансовому (збільшення надходжень до бюджету університету від іноземних суб'єктів та кооперації з ними), матеріально-технічному (отримання доступу до новітнього обладнання підприємств, наповнення лабораторій університетів новим устаткуванням, реактивами тощо), іміджевому (підвищення конкурентоспроможності університету серед іноземних студентів, на світовому ринку освітніх послуг, серед потенційних інвесторів і партнерів).

З огляду на проаналізовані напрями розгортання міжнародних контактів та міжнародного спів-

робітництва університетів, цілком обґрунтованим є перехід фінансово-господарської діяльності сучасних освітніх установ на нові засади функціонування. Залучення фінансових ресурсів з іноземних джерел (від іноземних студентів, іноземних інвесторів та меценатів, міжнародних науково-освітніх організацій та фондів, іноземних підприємств і т.ін.) вимагає опрацювання та впровадження нових підходів до їх фінансового обліку й оформлення відповідної фінансової звітності. Спрощення умов подання фінансової звітності університетів може знизити бюрократичні бар'єри при залученні іноземних інвестицій в сектор вищої освіти.

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу можна констатувати суттєве розширення міжнародних функцій сучасних університетів,

що не обмежується виключно підготовкою іноземних студентів та наданням їх супутніх послуг. Висока динамічність розвитку глобального освітнього середовища обумовлює активну диверсифікацію напрямів міжнародної діяльності вищих навчальних закладів країн світу, що проявляється в модифікації засад реалізації університетами науково-дослідної, фінансово-господарської, інноваційної та підприємницької діяльності. З огляду на останнє, необхідно зробити окремий акцент на перспективності провадження подальших наукових досліджень питання розширення масштабів і векторів міжнародної діяльності освітніх установ, що особливо актуалізується на фоні інтенсифікації глобалізаційних процесів у науково-освітній сфері.

Список літератури:

1. Інтеграція вищої освіти України в європейський та світовий освітній простір: економічний вимір: моногр. / І.С. Каленюк, О.І. Гонта, М.П.Вербовий, Н.І. Холякко; за заг. ред. д.е.н., проф. І.С. Каленюк. – Чернівці: РВК «Деснянська правда», 2011. – 165 с.
2. Майбуров И. Глобализация сферы высшего образования / И.Майбуров // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 3. – С. 10–17.
3. Освітній імператив суспільного розвитку: наукова моногр. / І.С. Каленюк, О.І. Гонта, Н.І. Холякко, О.С. Сакур, О.П. Демченко, А.А. Дьякон, Л.І. Цимбал; за заг. ред. д.е.н., проф. І.С. Каленюк. – Чернівці: ЧДІЕУ, 2014. – 172 с.
4. Academic Ranking of World Universities. [online] Available at: <www.shanghairanking.com>.
5. European Commission – Official website. [online] Available at: <www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>.
6. Lundvall, B.-E. and Barras, S., 1998. The globalizing learning economy: Implications for innovation policy, DG XII, European Commission. Brussels.
7. QS World Ranking University. [online] Available at: <www.topuniversities.com/>.
8. SCIMAGO Institutions Rankings. [online] Available at: <http://www.scimagoir.com/>.
9. Times Higher Education Rankings of Universities. [online] Available at: <www.timeshighereducation.co.uk>.

Дяченко А. Л.

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ДИВЕРСИФИКАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ФУНКЦИЙ СОВРЕМЕННЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ

Резюме

В статье проанализированы ключевые параметры развития международной деятельности современных высших учебных заведений. Осуществлена аналитическая характеристика объемов экспорта-импорта образовательных услуг. Особый акцент сделан на перспективности диверсификации векторов и направлений расширения международных функций университетов.

Ключевые слова: университет, глобализация, интернационализация, иностранные студенты, диверсификация, образовательная услуга.

Diachenko A. L.

Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman

DIVERSIFICATION OF MODERN UNIVERSITIES INTERNATIONAL FUNCTIONS

Summary

The key parameters of development of modern universities international activities are analyzed in the article. The author made an analytical characterization of educational services' exports and imports. The author puts the especial emphasis on the perspectives of universities international functions diversification in modern global conditions.

Keywords: university, globalization, internationalization, international students, diversification, educational service.